

JAN HAVLASA:

Listy ze Západu.

Pokračování

Americké poznámky.

Bylo by zbytečno psát o čínském vystěholectví. — jak se mu zde brání a z jakých příčin. Moji českoameričtí čtenáři právě tak jako čerň vědí, že Čínčan je lacinou silou pracovní, ... četli stokrát o tom, a jak málem do dne vyžije a jak štěstí, aby se mohl co nejdříve s jménem vrátit, ... a není snad ani školního dítěte, aby už nebylo slyšelo, že společností, Čínčany přivážející do této země, od jakživa braly na sebe i závaznou povinnost, v případě úmrtí přivážet jejich pozůstatky zpět do vlasti. A nemajíce po ruce ani žádné romantické epizody, nemůžeme, než omezit se na suchý výpis více toho, co jsme neviděli, než toho, co zůstalo k spatření hodaého, aby se o tom ještě také psalo.

I to, že Čínské Město leží ne daleko obchodního středu města v sousedství Okresu Červených Světél, částečně s ním splyváje, a že obydleno je asi třiceti tisíci Nebešťanů, je známo dojista většině netrpělivých čtenářů. A byť i zbaveno bylo už oně malebnosti, o něž jsme snívali, ještě i dnes je čímsi novým pro zrak člověka, již zvyklého na jednotvárnost ulic amerických. Leží na svahu, za ujímajíc rozlohu asi desíti čtverců, a třebaš přestavěno a zrestaurováno, přece jen má svůj odlišný ráz věci životem na ulicích než jich vzhledem.

Širší, hlavní ulice jsou výstavné, a kdyby nebylo nějakých těch bizarností, čínských ozdůbek tu i tam, těch čínských klitvuháků na vývěsních tabulích, někde trochu fantastičtější stříšky nebo římsy a zdí místy polepených čínskými návštěvními nejčastěji křiklavě oranžové barvy, — věru byste ani nepoznali zvláštěho rozdílu mezi touto částí a ostatkem města. Takový "Canton Hotel", nebýti čínských nápisů, vypadal by v ulici se svými třemi patry a se záchrannými žebřiky od poschodí k poschodí jako nedopatření; mnohdy ten krám čínský a zvláště japonský, kdyby nebylo rozmanitých, groteskních předmětů za výkladní skříní, nápisů a lidí v něm, kteří nenechají vás v pochybnostech o pravé, nefalšované své žlutosti", mohli byste klidně míti za vkusně upravený obchod bře chův. Ba úprava vnitřka na příklad obchodního domu Ling Fat a spol. na Dupont Street předčí i mnohé z velkých sanfranciských obchodů na Market Street. Zapomněl jsem už na kolik statisíců se počítá bohatství, obsažené v sátech Sing Fatova obchodu, ale vím, že ty číslíce jdou do závratných výšů.

Čínčané zaměstnaní v krámi Sing Fatové jsou dvojího rázu a jimi charakterizována je povaha Čínj staré, vlivám bílé civilizace kromě opia téměř nepřístupné, a té nové, jež po způsobu Japonců se rychle akklimatisuje aspoň povrchem. Někteří z prodáváčů nosí copy, modré bluzu a na nohou papuče s vysokým podražkem, jež vypadá jako špalíček; v jejich fysiognomii není obvyklého úsměvu prodáváči na kupujícího, není tam však ani zřejmě čitelné nenávisti nebo nelibosti Čínčana k "bílému dšálu"; jakási lhostejnost, chladnost zkameněla ve většině těch žlutých, voskových tvář, jakoby poprášených a začouzených. Neobskakují procházejících turistů, nevadí jim služně ze síle do síle, nevysvětlují nebylé otázky; připadají vám jako lidé, kteří dovedou uzavřít v sobě nechuť k okolí, nucen

jsouce okolnostmi. O nich platí do jisté míry, co napsal druhdy Bret Harte: "Výraz čínského obličejce všeobecně vzato není ani příjemný ani veselý. Nesmazatelné včelomí pokofování, tajný žal ze sebeponižení viditelný jest v tazích jeho úst a v očích." To jsou ti Čínčané, jichž nenávist k bílé civilizaci, pobyt mezi bílými sotva zmenší, neutvrdil-li jí; zdá se, jakoby stále ve své bezradostné zachmuvenosti mysleli na tu chvíli, kdy bude jim možno se vrátit. Těžko totiž tvrditi o oně druhé kategorii, jež oblečena je po evropsku, má v tvářích úlisný úsměv bílého prodáváče, bílou ochotnost v pohybech i ve slovech. Bez copu, — v evropském oděvu, lépe řečeno, v amerických šatech, — v americké obuvi, Čínčan je právě takový elegant, je-li překně rostlý, jako Japonc, ba časeb bývá i příjemnější na pohled. Černé, husté lesklé vlasy mívá obyčejně trochu "umělecky" dlouhé, načechrané a na temeni hlavy rozdělené, bývá po americkou čistě vyholen, ... je celý jakoby ho z výkladní skříně módního závodu vytáhl. Ale jako se píše o jeho vzoru Japonci, platí zajisté též o něm: úsměvný a ochotný, civilisací vyučen ve společenských lži, v nevinných podvodcích, jimž se říká obchodní praktika, ... v srdci dále přechovává nenávist nebo aspoň nechuť k bílému plemeni a všemu, co s ním souvisí a od něho pochází...

Věci, jako obyčejně, poskytují příjemnější, nerušenější zábavy, než lidé, kteří je stvořili. Prohlížejíce nečetné ty čínské a japonské drobotiny i větší práce umělecké, jichž je na všech stranách naskládáno více, než všechno to dohromady, co jste kdy spatřili východoasijského po výstavách a museích, — prohlížejíce ty rozmanité bizarnosti, poutající vaši pozornost zde filigránskou jemností a onde mohutnými liniemi i neobyčejnými rozměry, nemůžete se ubránit obdivu. Ať titěrnosti, jež pod přitlačením palce by se rozpadly v beztvárnou tříšť, nebo veliké massivní, do podrobnosti vypracované vasy, jež na nohu vám padnou, rozmáčkaly by vám ji na věčné časy, ... ať malinká hračka za fatku nebo umělecké dílo ceněné na několik set nebo tisíc dolarů, — všechno má svůj sloh a charakter, poznatelný již z dálky. Někteří z kovů tepané, okrasné předměty, zvláště ony, na nichž znázorněny jsou čínské nebo japonské myty, po výstky a životní výjevy, jsou nenápodobitelné, a obratnost v jejich tvoření dojista těžko dosažitelná. Zdá se, že nikdo lépe a výrazněji nevytepe a nevymluje čínského draka, než Čínčan; některé ty plasticky svou bizarností vás až vzruší. I vykládané stoly též se hlasitěmu obdivu návštěvníků Sing Fatova obchodu; a nade vše se vám budou líbit hedvábním vyšívané španělské stěny, práce hlavně japonská, prováděná muži. Nelze nezpomenout genia Hokusaiova před těmi třetňovými květy, kosaťci, čápy, jeláby a japonskými kráskami, ... vždy stylisovanými s obzvláštním smyslem pro dekorativní umění. Ten smysl lze ostatně sledovati ve všem, na čem spočívá vaše oči. A když na konec utkví váš zrak na úsměvněm obličejí majitele obchodu, oděného v čínském slohu, přecházejícího mezi pulty a nenápadně dohlížejícího na správnost obsluhy, zdá se vám, jakoby i ty usmávající se jeho tváře patřily mezi ozdůb-

né figuriny, zde i onde rozestavené. Než odejdete, bezpochyby nabídnou vám některý ze žlutých klerků na památku žlutou korouhvičku s drakem a s reklamou pro "Sing Fat a spolek", — a setkají-li se vaše oči v tom okamžiku se zraky přivítavého starce, jemuž statisíce plynou do kapsy ze zájmu bílých o výtvoří žlutých, pokyne vám úklona majitele lova na rozloučenou, ať už jste nakoupili v krámi nebo jen prošli jeho sklady jako výstavou.

Je-li většina ulic Čínského Města velmi blízká vředinou rázu ulic amerických, život a ruch na nich přece jen ještě je odlišný a číni zajímavými. Všude se to žlutými syny Nebeské Říše jen hemží, převážnou většinou oblečenými "po čínsku", — v modrých nebo černých, lesklých bundách, na hlavě buď s čínskými baretky nebo neformálně naražené nými, často jakoby polozpěšnými, černými klobouky plstěnými, a na nohou s čínskými papučemi. Někteří se usmívají, jiní jdou shrbeně a v tvářích s jakýmsi nepotlačitelným smutkem, u mnohých, když se pokoušejí o úsměv, skutečně zdá se, jakoby se jen jim tváře křečovitě stahovaly bez jakékoli spojitosti a obdoby s duševním stavem. Většina jich podobá se žlutým kostrám, obaleným chatrnými hadry; snad i zde děje se tož, co mezi Čínčany saintlouiskými, o jichž neutěšených poměrech mi tehdy vyprávěl přítel detektiv; chudí dšou a lopotí se až do úpadu, a peníze z jejich námahy jdou sterými úskoky do kapes boháčům a podvodným hráčům; a tak žlutý proletář, odkopnut bílými a vysáváán svými lidmi, zastává nemaje nikde a často skoro ani za člověka nejše považován, tíse vleče se životem se svými trudy, o něž nikdo se nestará... Tak dlouho vleče se tíse, dokud něklikrát se neopije a nepopere se svými stejně bídnými druhy, a dokud něklikrát ho nezavrou; konečně vyveze ho po příspadě zpět stejného chudého, jako přišel, a bohatého leda o neusmířitelnou nenávist k bílým... Ale jsou i jiní, kteří vracení se domů na čínské poměry bohati, — jimž neúsměvně píse se přece jen vyplácí; a zablédnete i takové, na nichž znáti jest, že se již akklimatisovali, a že by se jim asi divně navykalo životu ve staré vlasti... A přes všechno theorisování Bret Hartova o teskné, nikde se neu smávající fysiognomii Čínčanově co chvíli setkáte se s tlustými, vypasenými buržojsky spokojenými tvářmi, úplně obdobnými svými tvary i chůzí i výrazem obličejí figurkám z našich poměrů; takový žlutý jeden kapitalista, kráčejcí vážuě a usmávavě po ulici s rukama za zády založenými a s blížkem sebevědomě vystřeným na kus cesty před sebe, i zastavujíc se na každém rohu, připomíná mi tak živě jednu z vinohradských postav, kterou jsem denoť potkával ve svých chlapeckých letech, že jsem se nemohl zdržet hlasitého smíchu.

Rozumí se, že co chvíli je vám se zastavovat před pouličními scénami, často dosti hlučnými. Před každým čínským obchodem s rozmanitými potravinami, vám i na pohled mnohdy neladnými, odehrávají se scény od rána do noci, vašemu sluchu trhané zvuky číňštiny ozývají se vůde několika hlasy najednou. Obyčejně ony obchody jsou otevřené přímo do ulice, bez dveří a bez oken, chráněny dřevěným podloubím, a potraviny v bednách ležící i na přičkách visící vydány jsou na pospas mouchám, což Nebešťanům podle všeho chuti k jídlu ne odníímá, ač jako kuchaři jsou pověstni svou čistotou a opatrností. Zvláště před vyloženými rybami bývají celé sluny žlutých lidí; ně-

kolikrát jsem se vmíslil do davu a pozoroval kupující; zatím co někteří klíčili druh přes druh, až uši začaly, jiní tíse stáli s očima neodratně upřenými na ryby a jakoby o čemsi rozmýšlejc; vy-padalo to, jakoby rozvažovali, maj-li si kousek té nebo oně ryby koupit za desák nebo za čtvrták; někdy jsem se rozhodnutí mouchých ze skupiny ani nedočkal. Známa zdlouhavost a vytrvalost Čínčanů se uplatnila i tam v zevlování na vyložené ryby, kus po kus z kóšůk mizící, než konečně dotýčí se odhodlali ke koupi.

Za to tím hybnější je čínská mládež, většinou bezpochyby zde již rozená. Číňští kluci a holky, — těžko nezkušenému jen tak na letmé spatření rozeznati pohlaví při umouněné drobotině, vesměs s copy a nohavícemi, — nadějná mládež "čínskoamerická" dovádí po ulicích s divokostí, již někdy ani temperament mladých Irčanů nezadá. Před vozy, z nichž u jednoho z velko-obchodů přenášeli živé úhoře, přímo importované z Číny nejspíše k blížícím se slavnostem čínského Nového Roku, číňští kluci kradli ryby, kde jaká sklouzla na zemi a honěni jsouc dělávali onoho obchodu, rozprchávali se do postranních uliček. Dav žlutých, bílých i černých lidí tlačil se kolem a ochotně propouštěl pány kluky k vozu a zase od vozu, rozveselen jsa jejich nevázaností.

Jak se čínská mládež má k světu, měl jsem příležitost přesvědčit se i onoho večera, kdy jsme se s přítelkem vydali na pout odumřelou romantikou nočního Čínského Města. Desitiletý chlapec, jenž se nám na jevišti čínského divadla sedícím a polozpítměm od vřesku a kvikotu čínských "hudebních" nástrojů nabídl, že nás provede "zákulisím" a byty herců, byl tak čínj, vtipný a úslužný, že byla až radost s ním hovořit. A dokonce i hezký byl, jsa oblečen zcela po způsobu bílých dětí, na krátko ostříhan, s vlasy nahoru učešanými na rozdíl od americké mody, barevným šátkem otočeným kolem krku. Mluvil jaksi chvatně, vysvětloval nám kde co, bez ohledu se hrabaje v garderobě čínských herců, otvíraje bedny, trubky a skříně, bera do rukou rozličné předměty a nářadí, vodě nás točitými schody a tmavými uličkami, do děr, jež jmenoval obydlím herců a jež nám osvětloval o kalhoty rozskřtnutými zá palkami, i nepřestávaje hovořit ani na okamžik. Ukázal nám dvě, jimiž čínské ženy a dívky chodí do své "lože", odkud pozorují děj na jevišti, odděleni jsouc od mužů. Zavedl nás do kuchyně i jídelny; nejmenšího neopomněl, co by nás mohlo zajímat. Přimo, zkrátka a obsažně odpovídal na všechny naše otázky, ať už týkaly se divadla nebo jeho samotného, s chápavostí apravdu obdivu hodnou a bystrosti na desítiletého chlupce až úžasnou. Když nás dovedl zase do "zákulisí", kde skončil své výklady, klidně, skromně a uctivé odstupil, dodávaje: "That's all, I can show you, gentlemen!" Nenatahoval rukou, ba ani vyzývavě se na nás nedíval, na polo se otočil, jakoby po někom pátral. A když dále jsme mu po desíti centech, krátce poděkoval, pozdravil a zase zmizel. Ten chlapec mi dlouho nešel z mysli; byl jedním z mnohých ukázek, že žluté plemě není tak nepřístupno "civilisaci", jak se za to druhdy mělo, — a že Čínčané nezastanou jednou ani za Japonci; a služnost onoho hochava ru mohla sloužit příkladem i tisícům bílých dětí z amerických ulic.

A pak opět jsme si zasedli na jevišti divadla, odhodlání jsouc ještě chvíli pozorovati herce a diváky i zakoušeti torturu nervů při

zvucích "Orchestra" a při nelidských tónech, vycházejících ze sesklebených úst poskakujících maškar.

Čínské divadlo sanfranciské má hlediště dost podobné hledišti kteréhokoliv divadla; bůh ví, kdy na jevišti začínají hrát, — hlediště se plní a zase prázdní i mezi hrou; Čínčané obyčejně znají hrané kusy a přicházejí právě tak včas na své oblíbené scény. Nevím kolik platí vstupného Nebešťané, ale jistě půl dolaru, jako bílé zvědavce, je ten vzácny požitek nestojí. Bílým za to je vyhrazeno místo — na scéně, po obou stranách "dějiště" dramatu i orchestru, bezpochyby proto, aby měli za své peníze "více muziky", větší rozkoš, a dříve aby utekli, uprazdňujíc místo jiným turistům.

Popis čínského divadla, předpokládám, byl by skoro zbytečností. Kdyby šlo o zachycení povrchního dojmu na povrchního diváka, vyjádřil bych ho asi tak: Na jednoduchém podiu v pozadí sedí osm Čínčanů, mají v rukou "akési věci poněkud připomínající některé naše hudební nástroje, a čími tropí pekelný hluk, chvílemi zcela přehlušující kvičení pitvorných přístrojích, poskakujících indi- dudů, jež po jedné straně z dvoří vycházejí, před "orchestrem" se několikrát zatočí, zajíčí jakoby je na noze bral, a zase druhou stranou odcházejí, aby za chvíli — opět objevil prvními dvěmi. Monotonní zvuky nástrojů, promísané bromovými údery do gongu a finčením puklic a duněním bubnů, našemu sluchu zdají se být zcela neharmonickými. Pravidla řídicí tu čínskou hudbu nemají ničeho společného s našimi pravidly a jsou něco zcela cizího již vrozenému, byť i nevzdělanému hudebnímu sluchu bílého člověka. Ostatně synům Říše středu ne-sejde mnoho na tom, je-li každý jejich nástroj naladěn do jiné tóniny. A tak výslední dojem z hudby je tak silný, že vám v uších zvoní a v hlavě finčí ještě půl hodiny potom, když jste se dostali zas na vřech ze stánku Umění.

Kupíte si ovšem za pět centů i červený program, z něhož můžete se dovědět, je-li čínské divadlo komedii, že obyčejně je dramatická některé z nesčetných čínských pohádek a představení že trvá od dvou do desíti dnů; je-li tragedií, že bývá založeno na některé historické události, a představení že trvá po týdny, měsíce i roky, rozděleno jsouc vždy jednou kapitolou na každý večer. Takové hry že jsou až i několik věků staré, posluchačstvo zná děj dopodrobna i v, kterého večera přijde na řadu jejich zamilovaná kapitola. Hra, kterou hráli na chicalzské Světové Výstavě, že trvala právě šest měsíců, ač hrálo se odpoledne i večer; bylo to vyličení života Buddhova od koibčky až po brob... Vedle těchto údajů, jež bezpochyby novými vám nebyly, najdete na programu bizarní obrázky a cosi čínského. Čínčan, myslím, ještě si toho programu nekoupil, a tak bůh ví, co asi je řečeno v těch čínských vytištěných hádkách, jež návštěvníci z Východních Států a z Evropy si nábožně uschovají jako — "čínské" programy.

Na neštěstí však nikde není udáno, je-li-li přítomni provozováni komedie nebo tragedie; hudebníci dělají vždy stejné tragický lomez a herci vždy stejně komicky kvíčí a poskakují; a z obličejů čínských diváků vyčítá, jednají-li se o komiku nebo tragiku, je snad nemožnost. Pozoroval jsem ta sta žlutých tvář hodnou chvíli, ale nevyčetl jsem z nich ničebo, než upjatý zájem na hře v osmdesátí případech ze sta.

Pokračování.

Předplácejte na "Pokrok" pouze \$1 ročně.